

В. М. ШЕВЧЕНКО

Віта Миколаївна Шевченко, аспірант Київського університету туризму, економіки і права

ЗНЯТТЯ ІНФОРМАЦІЇ З ТРАНСПОРТНИХ ТЕЛЕКОМУНІКАЦІЙНИХ МЕРЕЖ ЯК ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИЙ ЗАХІД, ЯКИЙ ПРОВОДИТЬСЯ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ ТА РОЗКРИТТІ КОРУПЦІЙНИХ ДІЯНЬ В ОРГАНАХ СУДОВОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ

На даний час корупційна діяльність в органах судової влади України стає одним зі значних дестабілізуючих чинників та набуває характеру реальної загрози національній безпеці країни. Це зобов'язує правоохоронні органи вживати адекватні заходи протидії злочинності, до яких належать оперативно-розшукові заходи, у тому числі ті з них, що обмежують конституційні права людини. Одним із заходів, який ефективно застосовується органами, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, для боротьби із корупційними діями в органах судової влади України, є зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Тому вивчення теоретичних і практичних проблем правового регулювання зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж дуже актуально в сучасних умовах.

Слід зазначити, що наявне оперативно-розшукове законодавство, яке регламентує порядок зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, а також кримінально-процесуальне законодавство, що регулює використання результатів цього заходу в досудовому розслідуванні, потребують вдосконалення.

Актуальність дослідження викликана також питаннями вдосконалення оперативно-розшукового законодавства в частині обмеження конституційних прав і свобод людини та громадянина. Правове обмеження конституційних прав людини має бути таким, щоб, з одного боку, воно не перешкоджало боротьбі із злочинністю, а з іншого – не допускало незаконного або необґрунтованого обмеження конституційних прав людини.

Зазначеній проблемі присвячені дослідження українських та зарубіжних криміналістів і процесуалістів, до яких слід віднести праці О. Я. Басва, Р. С. Белкіна, Ю. В. Гавриліна, В. І. Галагана, Є. А. Долі, Є. С. Дубоносова, В. А. Дубрівного, В. М. Жуковського, Є. Є. Захарова, А. В. Земської, Л. І. Івченка, А. В. Іщенка, Л. М. Карнєєвої, В. Н. Кігаса, В. О. Коновалової, В. С. Кузьмічова, С. В. Лаврухіна, Н. Г. Лопухіної, В. З. Лукашевича, Є. Д. Лук'янчикова, С. А. Машкова, Д. П. Письменного, М. А. Погорецького, К. І. Попова, В. А. Семенцова, І. В. Сервецького, В. М. Тertiшника, А. Є. Чететіна, О. О. Чувільова, С. А. Шейфера, В. Ю. Шепітька, В. В. Шимановського, В. М. Шумилова, Л. Г. Юріної та інших вчених. Проте при усьому багатстві наукового матеріалу про оперативно-розшукову діяльність, комплексного дослідження правового регулювання оперативно-розшукового заходу «зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж», що включає розгляд як оперативно-розшукових питань, так і проблем нагляду за законністю проведення цього заходу, дотримання прав людини при його здійсненні, особливостей використання результатів цього заходу в кримінальному процесі не було.

Новим Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) вводиться глава «Негласні слідчі (розшукові) дії». Це означає, що ці дії у КПК України отримали спеціальне врегулювання, на відміну від попереднього кодексу, де ці дії регулювалися так само, як і гласні слідчі дії. Вперше у кримінально-процесуальній доктрині на законодавчому рівні закріплено вичерпний перелік негласних (слідчих) розшукових дій. До них у новому КПК України законодавець відносить зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Статтею 263 КПК України визначено, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (мереж, що забезпечують передавання знаків, сигналів, письмового тексту, зображень та звуків або повідомлень будь-якого виду між підключеними до неї телекомунікаційними мережами доступу) є різновидом втручання у приватне спілкування, що проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікації для передавання інформації, на підставі ухвали слідчого судді, якщо під час його проведення можна встановити обставини, які мають значення для кримінального провадження¹.

Розглядаючи питання застосування такого оперативно-розшукового заходу, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, передбаченого п. 9 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»², при розслідуванні та розкритті корупційних діянь в органах судової влади України першочерговим є визначення питання щодо алгоритму дій слідчого або оперативного працівника на підготовчому етапі отримання дозволу, а саме: аналіз матеріалів кримінального провадження та визначення доцільності й можливості проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; планування заходів зі зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж; визначення підрозділів та органів, з якими необхідно буде взаємодіяти під час проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних

мереж; складання клопотання на отримання дозволу на проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та підготовка відповідних матеріалів; отримання дозволу суду на проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та направлення матеріалів до уповноважених підрозділів на проведення даної слідчої (розшукової) дії.

Такий алгоритм дій розглядається як тактика зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, тобто система заходів, що здійснюється з визначеними правилами, послідовність проведення яких приводить до розв'язання поставлених завдань при розслідуванні та розкритті корупційних діянь в органах судової влади України. Тому доцільно є розглянути особливості проведення даних дій та складання процесуальних документів.

Так, у процесі підготовки клопотання про отримання дозволу на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж слідчий або прокурор повинні зазначити у своєму клопотанні такі відомості: найменування кримінального провадження та його реєстраційний номер; короткий виклад обставин злочину, у зв'язку з розслідуванням якого подається клопотання; правова кваліфікація злочину із зазначенням статті (частини статті) Кримінального кодексу України; відомості про особу (осіб), місце або річ, щодо яких необхідно провести негласну слідчу (розшукову) дію; обставини, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні злочину; вид негласної слідчої (розшукової) дії (в нашому випадку – зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж) та обґрунтування строку її проведення; обґрунтування неможливості отримання відомостей про злочин та особу, яка його вчинила, в інший спосіб; відомості залежно від виду негласної слідчої дії про ідентифікаційні ознаки, які дають змогу унікально ідентифікувати абонента спостереження, телекомунікаційну мережу, кінцеве обладнання тощо; обґрунтування можливості отримання під час проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж доказів, які самостійно або в сукупності з іншими доказами можуть мати суттєве значення для з'ясування обставин вчинення корупційного діяння або встановлення осіб, які його вчинили. До клопотання слідчого, прокурора додається витяг з Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у рамках якого подається клопотання.

Проте необхідно зазначити, що оскільки вчинення корупційних діянь належить до особливо тяжких злочинів Особливої частини Кримінального кодексу України, то у виняткових невідкладних випадках, пов'язаних із запобіганням його вчиненню, негласна слідча (розшукова) дія, наприклад зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, може бути розпочата до постановлення ухвали слідчого судді у випадках, передбачених статтями КПК України, за рішенням слідчого, узгодженого з прокурором, або прокурора. У такому випадку прокурор зобов'язаний невідкладно після початку такої негласної слідчої (розшукової) дії звернутися з відповідним клопотанням до слідчого судді.

Перед прийняттям рішення про зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж потрібно встановити особливості його проведення, зокрема – кількість абонентських номерів, які використовує особа, а також наскільки вона довіряє даному виду зв'язку. Крім того, необхідно, на нашу думку, звернути увагу на те, що особа, яка вчиняє корупційні діяння, може бути не єдиним користувачем телекомунікаційної мережі (абонентського номера), наприклад, колективне користування (приміщення суду). Тому слід пам'ятати, що в такому разі здійснюється зняття інформації вибірково, лише стосовно осіб, які становлять інтерес.

Безпосередньо ініціювати проведення негласних дій, а саме: зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж має право як сам слідчий, так і, за дорученням, уповноважені ним оперативні підрозділи правоохоронних органів шляхом надання відповідних матеріалів до уповноважених підрозділів на проведення зняття інформації з каналів зв'язку. Зокрема, клопотання слідчого (прокурора) та ухвалу слідчого судді на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж разом з іншими матеріалами у справі (наприклад: довідки, виписки щодо приналежності каналу зв'язку конкретній особі; відомості щодо оператора телекомунікації; інші ознаки, які ідентифікують кінцеве обладнання тощо), надаються уповноваженим підрозділам для проведення даної негласної слідчої (розшукової) дії.

Під час підготовки до проведення такого оперативно-розшукового заходу, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж при розслідуванні та розкритті корупційних діянь в органах судової влади України, крім даних, зазначених у клопотанні та ухвалі (постанові), його ініціатор (прокурор, слідчий або оперативний працівник за дорученням слідчого) за можливості надає працівникам уповноважених підрозділів на проведення зняття інформації з каналів зв'язку, інформацію про стосунки особи (стосовно якої проводяться дані дії) з оточенням і близькими знайомими, які мешкають або працюють разом з нею, місце проведення, мету та особливості зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж полягає в отриманні мовної інформації за допомогою технічних засобів та організаційно-тактичних прийомів її правомірного застосування (переважно негласного), що містить необхідні відомості для розв'язання завдань у процесі досудового розслідування. Це комплекс дій із застосуванням технічних засобів для запису на магнітних (цифрових) носіях інформації розмови особи (щодо якої проводиться негласна слідча (розшукова) дія) з іншими людьми міжнародним, міжміським, відомчим, телефонним, стільниковим, транкінговим радіотелефонним зв'язком, контролю за телеграфним передаванням даних та іншим видом документального зв'язку. Для з'ясування доцільності прослуховування телефонних переговорів аналізують діяльність особи (групи осіб), що становить інтерес, зважаючи на її особисті якості, погляди, манеру поведінки тощо³.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж повинно здійснюватися працівником, який має відповідну спеціальну фахову підготовку, оскільки його потрібно орієнтувати на інформацію про

діяльність особи (суддя), установу, в якій вона працює (суд), її гарантії недоторканності, особливості її мовлення, професійного сленгу, жаргону. Непідготовлений працівник, який не розуміє справжнього змісту розмови злочинця, може не врахувати у своїх звітах важливу для слідчого або оперативного працівника інформацію, що в результаті призведе до негативних наслідків під час досудового розслідування, зокрема – невстановлення істини у справі.

На нашу думку, введення до КПК України такої негласної слідчої (розшукової) дії має покласти край дискусії про правову природу зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж: чи є воно слідчою дією, чи може бути тільки оперативно-розшуковим заходом⁴.

Таким чином, закріплення в законі допустимості обмеження конституційних прав громадян під час зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж при розкритті та розслідуванні корупційних діянь в органах судової влади України та здійснення акустичного контролю змінило якісний зміст такого заходу. Із заходів «поза законом» він став спеціальним заходом забезпечення правопорядку в органах судової влади України⁵.

Отже, узагальнюючи вищевикладене, можна дійти висновку, що зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є важливим засобом отримання мовної інформації – фонограми із записом переговорів підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб, що містить відомості про обставини злочину, які мають значення для справи, і може здійснюватися в режимі слідчої дії або оперативно-розшукового заходу.

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р., № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

² Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р., № 2135-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1992. – № 22. – Ст. 303.

³ Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний / [Тацій В. Я. та ін.]. – К.: Право, 2012. – 260 с. – С. 225.

⁴ Сергеева Д. Б. Зняття інформації з каналів зв'язку: кримінально-процесуальні і криміналістичні засади: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза / Сергеева Д. Б. – К., 2008. – 195 с. – С. 12.

⁵ Лук'янчиков Є. Д. Методологічні засади інформаційного забезпечення розслідування злочинів: Монографія / Є. Д. Лук'янчиков – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. – 360 с. – С. 226.

Резюме

Шевченко В. М. Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж як оперативно-розшуковий захід, який проводиться при розслідуванні та розкритті корупційних діянь в органах судової влади України.

У статті розкриваються особливості проведення такого оперативно-розшукового заходу, як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж при розслідуванні та розкритті корупційних діянь в органах судової влади України. Крім того, звертається увага на важливість залучення висококваліфікованих спеціалістів до проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Автором аналізуються норми чинного законодавства в частині надання дозволів на зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж. Також надано рекомендації щодо підготовчого етапу проведення зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, оперативно-розшуковий захід, корупційні діяння, органи судової влади.

Резюме

Шевченко В. Н. Снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей как оперативно-розыскное мероприятие, которое проводится при расследовании и раскрытии коррупционных деяний в органах судебной власти Украины.

В статье раскрываются особенности проведения такого оперативно-розыскного мероприятия как снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей при расследовании и раскрытии коррупционных деяний в органах судебной власти Украины. Кроме того, обращается внимание на важность привлечения высококвалифицированных специалистов к проведению снятия информации с транспортных телекоммуникационных сетей.

Автором анализируются нормы действующего законодательства в части предоставления разрешений на снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей. Также автором даны рекомендации по подготовительному этапу проведения снятия информации с транспортных телекоммуникационных сетей.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность, снятие информации с транспортных телекоммуникационных сетей, оперативно-розыскное мероприятие, коррупционные деяния, органы судебной власти.

Summary

Shevchenko V. Removing information from the transport telecommunications networks as an operational-search activities, conducted the investigation and opening of corruption acts in judicial government of Ukraine.

The article describes the features of such search operations as the removing information from the transport telecommunications networks in the investigation and disclosure of corruption in the judicial bodies of Ukraine. Also draws attention to the importance of attracting highly skilled professionals for the removing information from the transport telecommunications networks.

The author analyzes the current legislation regarding authorization for removing information from the transport telecommunications networks. Also the author of recommendations concerning the preparatory phase of the removing information from the transport telecommunications networks.

Key words: operatively search activity, removing information from the transport telecommunications networks, operative and investigation action, corruption acts, bodies of judicial authority.

Отримано 17.09.2013

УДК 343.214:340.132.642

В. Г. ЯВОРСЬКА

Вікторія Григорівна Яворська, кандидат юридичних наук, доцент Львівської комерційної академії

ПРИЧИНИ НЕДОЛІКІВ МОВИ АКТИВ СУДОВОГО ТЛУМАЧЕННЯ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Немає сумніву, що понятійний апарат будь-якого закону, в тому числі й Кримінального кодексу (далі – КК), свідчить про ступінь його досконалості. Акти судового тлумачення, спрямовані на забезпечення єдності застосування кримінального законодавства (далі – акти судового тлумачення), які видаються для роз'яснення законодавства, мають певні мовні неточності та помилки у зв'язку з тим, що насамперед їх має КК України. виправити їх можливо, проте лише після того, як це буде зроблено у КК. Кодифікація кримінального законодавства завершилася, але єдності термінології у КК України законодавець не досягнув.

Мета дослідження – визначення причин недоліків мови актів судового тлумачення. Досягнення мети передбачає завдання: назвати вимоги до мови актів судового тлумачення; уточнити недоліки мови актів судового тлумачення; шляхи вдосконалення мови актів судового тлумачення.

Питання вимог до мови законодавства досліджували Д. А. Керімов, Є. В. Фесенко, С. П. Кравченко, Б. П. Спасов, З. А. Тростюк. Проте, питання недоліків мови актів судового тлумачення в літературі не висвітлюється, відсутні пропозиції подолання недоліків.

Всі дослідження щодо мови законодавства можна розподілити на дві основні групи. Перша – критичні оцінки мови нормативно-правових актів, в окремих випадках із з'ясуванням, в чому проявляються недоліки. Друга група – позиції з приводу вимог до мови нормативно-правових актів.

Зупинимося на недоліках мови актів судового тлумачення. М. Д. Шаргородський зазначав, що слово закону повинно з максимальною точністю виражати думку законодавця¹. М. І. Мельник підкреслював, що роз'яснення закону має бути правильним, чітким і зрозумілим². Н. О. Горб підтримує позицію М. І. Хавронюка, який вважає, що для того, щоб кримінальний закон розумівся і застосовувався хоча б приблизно однаково, він сам собою повинен бути настільки зрозумілим, щоб у його тлумаченні необхідності не виникало³.

Окресливши основні вимоги щодо мови нормативно-правових актів, спробуємо їх спроекувати на акти судового тлумачення. Особливістю мови актів судового тлумачення, на нашу думку, є поєднання таких рис: специфічний характер; інтерпретаційний характер; поєднання мови різних галузей права.

М. Богославська вказує, що юридична мова охоплює декілька видів мови права: мову закону, наукову юридичну мову, судову мову, мову публіциста-правознавця, адміністративно-правову мову, мову кримінального права, мову цивільного права, мову криміналістики, а також інші⁴.

Мова актів судового тлумачення, на нашу думку, також охоплює декілька видів мови права – мову кримінального права, мову кримінально-процесуального права.

В. Д. Титов, О. В. Марченко, С. Острога, Ж. О. Павленко вказують, що неясність простежується в трьох аспектах: недостатній визначеності; недостатній точності тих або інших слів і виразів у нормативному акті; неповноті норми⁵.

Практичні недоліки мови роз'яснень впливають на застосування законодавства.

У п. 4 Постанови Пленуму Верховного Суду (далі – ВС) України «Про судову практику у справах про злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів» від 26 квітня 2002 № 4 вказано, що: «Під незаконним збутом наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також прекурсорів потрібно розуміти будь-які оплатні чи безоплатні форми їх реалізації...»⁶. Тлумачні словники під збутом розуміють «продаж готової продукції або сировини». Тому небезпідставно З. А. Тростюк пропонує під цим терміном розуміти лише оплатні форми відчуження⁷. З цієї пропозицією важко не погодитися, адже вона ґрунтується на загальному підході.

О. О. Васильцева вказує на неточність формулювання ст. 219 КК України, а саме на термін «банкрутство», а не «фінансова неспроможність»⁸. У ст. 219 КК є таке формулювання: «Доведення до банкрутства,